

ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАЛУЧЕННЯ ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто позицію України на міжнародній арені через призму рейтингів міжнародних агенцій та організацій, що свідчать про низьку конкурентоспроможність нашої країни у боротьбі за залучення прямих іноземних інвестицій, спричинену несприятливим інституціональним середовищем; визначено необхідність розглядання формальних інституцій наряду з неформальними інституціями та у сукупності з інститутами задля всебічного вдосконалення інституціонального середовища; розроблено механізм поліпшення функціонування інституціонального середовища залучення ПІІ в Україні шляхом вдосконалення окремих формальних та неформальних інституцій

Ключові слова: безпека, гарантія прав, державне управління, іноземні інвестори, інвестиційний клімат, інвестиційна привабливість, інституції, інституціональне середовище, корупція, міжнародні рейтинги, прямі іноземні інвестиції (ПІІ), стабільність, транспарентність

Постановка проблем. Світовий досвід свідчить, що більшість країн з перехідною економікою та країн, що розвиваються, не в змозі подолати наслідки світової фінансово-економічної кризи без залучення та ефективного використання можливостей ПІІ, що висуває перед науковцями у сфері економіки необхідність дослідження та обґрунтування оптимальних шляхів залучення прямих іноземних інвестицій в економіки країн, підвищення їхньої продуктивності, ефективності, а також аналізу впливу макроекономічного регулювання та інституціонального середовища на якісні трансформації економічної системи країни-реципієнта.

Таким чином, формування сприятливого інституціонального середовища для залучення ПІІ є одним з найбільш пріоритетних напрямів економічної політики будь-якої країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню складових елементів інституціонального середовища та принципів його функціонування присвячено наукові праці засновників інституціоналізму: Т. Веблена [1], Дж. оджсона [2], Д. Норта [3], О. Уільямсона [4]. На основі праць вищезгаданих науковців проблеми функціонування та вдосконалення інституціональної системи країн з перехідною економікою, до яких відноситься і Україна, розглядалися низкою українських та російських вчених, серед яких: З. Ватаманюк [5], Т.В. Гайдай [6], Т. Клярчук [7], А.А. Ткач [8].

Водночас, аналіз особливостей та шляхів формування сприятливого інституціонального середовища залучення прямих іноземних інвестицій в Україні є недостатньо висвітленим у науковій літературі, незважаючи на значну актуальність.

Формулювання цілей. Метою цієї статті є визначення та аналіз позицій України у рейтингах міжнародних агенцій та організацій, а також розробка комплексних програм поліпшення інституціонального середовища залучення ПІІ в Україні через вдосконалення окремих формальних та неформальних інституцій та діяльності інститутів, що забезпечують фундамент для розвитку як інвестиційних процесів так і стабільності економічного розвитку країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Забезпечення сприятливого інвестиційного клімату в Україні залишається питанням стратегічної важливості, від реалізації якого залежать соціально-економічна динаміка, ефективність залучення в світовий поділ праці, можливості модернізації на цій основі національної економіки.

Проблемі покращення інвестиційного клімату на державному рівні увага приділяється ще з 1991 року. На сьогодні в Україні вже створено правове поле для здійснення інвестиційної діяльності. Зокрема, ця сфера діяльності регулюється низкою Законів України ("Про інвестиційну діяльність", "Про режим іноземного інвестування" тощо), понад 10 Указами Президента, а також Постановами та Розпорядженнями КМУ.

Згідно цих нормативно-правових актів, в Україні передбачено рівні права та гарантії захисту інвестицій для всіх суб'єктів інвестиційної діяльності. Водночас на захист іноземних інвестицій та формування рамкових умов для міжнародної інвестиційної діяльності додатково спрямовано ратифікацію Вашингтонської Конвенції про порядок вирішення інвестиційних суперечок між державами та іноземними особами, а також угоди про сприяння та взаємний захист інвестицій, які підписані з 70 країнами світу.

Між тим, попри суттєві зусилля у формуванні відповідних організаційно-економічних та правових засад зміцнення інвестиційного клімату, міжнародними експертами відзначається зниження інвестиційної привабливості України. Згідно рейтингів міжнародних агентств та організацій, складених на основі даних за 2011-2012 роки, Україна посідає наступні місця:

– 82-е місце серед 142 країн світу за індексом глобальної конкурентоспроможності Всесвітнього Економічного Форуму [9], піднявшись за рік на 7 позицій.

– 152-е місце серед 183 країн за рейтингом легкості ведення бізнесу Світового Банку [10], знизившись за рік на 7 позицій.

– 112-е місце серед 183 країн за рейтингом реєстрації бізнесу Світового Банку [10], піднявшись за рік на 6 позицій.

– 24-е місце серед 183 країн за рейтингом кредитування Світового Банку [10], знизившись за рік на 3 позиції.

– 111-е місце серед 183 країн за рейтингом захисту інвесторів Світового Банку [10], знизившись за рік на 3 позиції.

– 166-е місце серед 183 країн за рейтингом реєстрації власності Світового Банку [10], знизившись за рік на 1 позицію.

– 181-е місце в світі серед 183 країн за простотою сплати податків, за даними аналітиків Світового банку [10]. Вище нашої країни за цим показником виявилися Білорусь, Венесуела, навіть Чад і Конго. В середньому на податкову звітність та сплату податків українські підприємці витрачають 657 годин на рік.

– 4-е місце у світі серед країн з найгіршою економікою за версією Forbes [11] серед 177 країн, поступаючись лише Гвінеї, Вірменії та Мадагаскару.

– 24-е, передостаннє місце в Європі за рейтингом корупції, складеним аудиторською компанією Ernst&Young [12] (місця розташовуються у зворотному порядку; тобто, на першому - країна з найнижчим рівнем корупції). Широке поширення корупції та хабарництва в Україну визнали 91 % українських підприємців. За цим показником Україна поступається лише Росії (93 %), у той час як у середньому по Європі він склав 62 %. Але, якщо в Європі про збільшення рівня корупції в поточному році повідомили 40 % респондентів-підприємців, то в Україні – 55 %.

– 57-е місце в світі з 59 країн, поступаючись лише Хорватії та Венесуелі, із показником 51,454 балів зі 100 можливих у рейтингу найбільш

конкурентоспроможних країн світу, який опублікував Міжнародний інститут управлінського розвитку [13]. Лідерами рейтингу цього року стали Гонконг і США, а торішній переможець Сінгапур – зайняв третє місце. Також у десятку потрапили Швеція, Швейцарія, Тайвань, Канада, Катар, Австралія і Німеччина. Як відзначають дослідники, загальну конкурентоспроможність США врятували ефективність їх бізнесу та державної моделі управління. У більш розвинених країнах (Японія, Бельгія, Ірландія, США, Німеччини та ін.) уряд відстає від бізнесу в ефективності. Швейцарія в Європі стала винятком. Росія, у свою чергу, зайняла 49-е місце, а Казахстан – 36-е.

– 73-е місце (між Намібією і Ботсваною) серед 192 країн у рейтингу за індексом якості життя (Quality of Life Index) [14], що визначає країни, найбільш сприятливі для проживання. Даний рейтинг щорічно складає американський журнал International Living. У попередньому, 2010, році Україна розташовувалась в рейтингу на 5 пунктів

– 69-те місце серед 153 країн в рейтингу наймиролюбніших країн (The Global Peace Index) [15], який розраховує Стокгольмський інститут дослідження проблем світу (SIPRI). Всього в списку 153 держави. Лідером рейтингу та найбільш миролюбною державою визнана Ісландія. Останнє, 153-є місце відведено Сомалі.

– 116-е місце серед 179 країн в рейтингу свободи слова за версією організації “Репортери без кордонів” [16], піднявшись на 16 позицій за рік.

– 152-е місце зі 183 країн світу за рівнем корупції, низившись на 18 позицій та поступаючись майже усім країнам Центрально-Східної Європи, а також більшості пострадянських країн; поділяє 152 місце з Таджикистаном. Даний рейтинг підготовлено глобальною антикорупційною неурядовою організацією Transparency International [17]. У рейтингу, де рівень корупції оцінюється за шкалою від 0 до 10 балів (0 означає тотальну корумпованість держави, а 10 – фактичну відсутність корупції), Україна отримала 2,3 бали. Провідні місця в рейтингу 2011 року займають Нова Зеландія, Данія, Фінляндія, Швеція та Сінгапур з показниками 9,5-9,2 бала. Останні місця займають Північна Корея та Сомалі з показником 1 бал.

– 163-є місце зі 179 країн з показником 4,1 бала (+0,3 бала у порівнянні з попереднім роком) в рейтингу країн світу за рівнем економічної свободи, який складають організація Heritage Foundation та газета Wall Street Journal [18]. У рейтингу за 2011 рік взяли участь 179 економіки країн світу. Україна за цим показником знаходиться між Соломоновими островами та Узбекистаном. Росія розмістилась на 144-му місці. 1-е місце в рейтингу, що розраховується за 10 критеріями (економічні умови в країні для відкриття та подальшого ведення бізнесу, загальне податкове навантаження на бізнес, відкритість країни для ведення зовнішньої торгівлі, сприятливий інвестиційний клімат, валютні свободи, рівень хабарництва, захист прав власності, розвиток ринку праці) займає Гонконг. За ним розташувались Сінгапур, Австралія, Нова Зеландія, Швейцарія, Канада, Чилі, Маврикій та Ірландія.

Очевидно, що вищезазначені показники негативно впливають на розвиток інвестиційної діяльності в нашій країні, тому необхідно звернутись до програми дій інших, більш успішних, країн світу для вирішення даної проблеми.

Досвід країн, що розвиваються, показує, що найчастіше інвестиційний бум у країні починається з впровадження нових інституціональних норм і правил, а також механізмів провадження їх у дію із подальшим контролем за їх неухильним виконанням. Це, в першу чергу, стосується вдосконалення дії формальних

інституцій, метою яких є підтримка інвестиційного розвитку. Однак, «те, як працює економіка, визначається сукупністю формальних правил та неформальних норм і механізмів, які їх закріплюють. І якщо правила можна змінити за одну ніч, то неформальні норми зазвичай змінюються лише поступово. Але ж саме норми надають “легітимність” системі правил, і тому революційні зміни ніколи не бувають настільки революційними, як того б бажали їх прибічники»[3]. Таким чином, окрім створення самих правил, тобто інституцій, необхідною умовою є процес їх впровадження та дотримання.

Найбільш важливими факторами для створення інституціонального середовища, що сприяє формуванню сприятливого клімату для інвестицій та ведення бізнесу в Україні, є:

- забезпечення безпеки;
- захист і гарантії прав іноземних інвесторів;
- стабільність законодавчого середовища;
- транспарентність, тобто прозорі правила гри;
- скорочення корупції;
- належне управління.

Перш за все розглянемо основні фактори ризику для потоків ПІІ як в Україні, так і в світі. Найбільш актуальним на даний момент фактором є загроза світового тероризму та політична нестабільність, а також громадянські війни. Якщо компанії не впевнені в тому, що їх співробітникам та майну буде забезпечена безпека, вони не повірять і в безпеку своїх інвестицій. Більш того, необхідність додаткових заходів щодо забезпечення фізичної та інформаційною безпеки, а також додаткових витрат зі страхування та виплати допомоги іноземним спеціалістам збільшує вартість інвестицій. У багатьох галузях, особливо в обробній промисловості, незаплановані зупинки та повторні запуски виробництва вимагають значних витрат. Однак, збройні конфлікти – імсч це не єдине джерело ризиків, пов'язаних із загрозою безпеці. Інтерес з боку інвесторів можуть знижувати епідемії, наприклад пташиного грипу або ТОРС (SARS). Уряди зобов'язані прийняти заходи для того, щоб продемонструвати свою готовність попереджати та долати наслідки спалахів захворювань, природних катаклізмів та інших явищ, які загрожують безпеці.

Навіть якщо в країні забезпечена безпека, і уряди змінюють один одного мирним шляхом, як в Україні, компанії хочуть бути впевненими в тому, що їх права будуть захищені. Інвестор повинен бути впевнений в тому, що його інвестиції знаходяться в безпеці, що ставлення до нього буде справедливим і неупередженим, а також що можливі суперечки можуть бути вирішені чесно та своєчасно.

Слід зауважити, що заходи щодо захисту інвесторів повністю себе окупають. Там, де не допускається експропріація активів міноритарних інвесторів, зростають вкладення в акціонерний капітал і знижується рівень концентрації власності. Інвестори набувають можливості диверсифікації портфелю. Підприємці отримують доступ до готівки.

Там, де інвестори не захищені, не розвиваються ринки цінних паперів, і банки перетворюються в єдине джерело фінансування. Однак, внаслідок нерозвиненості системи забезпечення застави та реєстрації прав власності багато підприємств в бідних країнах не мають доступу навіть до банківських кредитів. У результаті через нестачу фінансування бізнес не виходить на ефективний рівень розвитку, а економічне зростання сповільнюється.

Іноземних інвесторів приваблює те, що відомо як "національний режим": іншими словами, коли до них пред'являють такі ж вимоги, як і до вітчизняних компаній. У ряді підгалузей економіки режим для іноземних та вітчизняних компаній може відрізнятись з причин національної безпеки. Проте в цілому інвестори не вітають проявів протекціонізму. Зазвичай країни зі здоровим діловим та інвестиційним кліматом встановлюють однаковий режим як для закордонних, так і для вітчизняних компаній та створюють максимально конкурентне середовище. Пропонуючи іноземним інвесторам суттєві податкові преференції в одних галузях та не допускаючи їх в інші галузі, країни розвивають менш конкурентну економіку з нерівними умовами гри, у яких складно працювати як державі, так і приватним компаніям. Найчастіше державі це обходиться навіть дорожче, ніж бізнесу.

Існує ряд мінімальних прав і гарантій, які прагнуть отримати інвестори та які необхідно забезпечити урядові України для збільшення притоку ПІІ до країни. До числа найважливіших з них відносяться наступні:

- право на рівноправний та недискримінаційний режим для іноземних і вітчизняних інвесторів, насамперед у сфері забезпечення виконання договорів і виплати боргів державою;

- право інвестувати в усі галузі економіки, в рамках всіх корпоративних структур, в будь-якій формі (прямі, портфельні та інші інвестиції) в тій мірі, в якій це допускається та регулюється законом;

- гарантії захисту від націоналізації, експропріації або будь-яких інших аналогічних заходів і право на отримання справедливої компенсації в разі, якщо подібне буде мати місце з міркувань національної безпеки;

- право переводити прибуток за кордон у іноземній валюті після сплати всіх передбачених законом податків і зборів;

- право на отримання пільг по інвестиціях у відповідності до закону та на передбачених ним умовах;

- право власності на землю;

- право на охорону інтелектуальної та промислової власності;

- право на вирішення спорів у неупередженому та незалежному порядку в суді загальної юрисдикції країни - реципієнта інвестицій чи право виносити їх на розгляд місцевого або міжнародного арбітражного суду.

До заходів, які може прийняти уряд України для забезпечення наведених вище умов, на нашу думку, належать наступні:

- розробка "білля про права" інвестора або закону про іноземні інвестиції, в якому визначалися б умови правового захисту інвестора;

- приєднання до багатосторонніх угод та інших документів, які передбачають захист прав інвесторів, прав власності та, наприклад, до "Конвенції Організації Об'єднаних Націй про визнання та приведення у виконання іноземних арбітражних рішень", "Міжнародного центру з врегулювання інвестиційних спорів" у складі Групи Всесвітнього банку, а також "Декларації ОЕСР про іноземні інвестиції та багатонаціональні компанії";

- розробка двосторонніх і багатосторонніх угод з інвестицій, в яких визначаються умови захисту інвесторів та гарантій для них;

- розробка конкретних законодавчих положень, що строго обмежують та регулюють умови вилучення власності, а також передбачають виплату справедливої компенсації у разі вилучення власності;

– надання іноземцям права купувати землю та володіти нею або отримувати її в довгострокову оренду на прозорих і справедливих умовах.

Одним з ключових та найбільш актуальних саме для України чинників формування інституціонального середовища, що сприяє стійкості ділового та інвестиційного клімату, є стабільність законодавчого середовища. Постійні зміни в законодавстві, які ми спостерігаємо у країні, негативно позначаються на можливостях інвестора планувати фінансову діяльність. Крім того, зміни в правилах ведення бізнесу, наприклад бухгалтерського обліку та аудиту, природоохоронних заходів і нормативів управління людськими ресурсами, що досить часто відбуваються в Україні, також збільшують витрати інвестора. Навіть якщо в даний момент умови сприятливі, загальна нестабільність законодавства може сприйматися інвестором як ризик виникнення несприятливих умов, що може спричинити відмову від інвестування.

Наведені нижче рекомендації, на нашу думку, можуть допомогти Україні підвищити стабільність інституціонального середовища шляхом забезпечення більшої транспарентності та передбачуваності як змісту законів, так і процесу їх розробки та прийняття.

1. Розглянути питання про прийняття торгового законодавства, порівняного з відповідними стандартами зводу нормативних актів Європейського союзу - *Acquis Communautaire* - або аналогічного йому. Зміст даної рекомендації в тому, щоб прийняти таке торговельне законодавство, яке було б знайоме інвесторам та відповідало б міжнародним стандартам.

У Європейському союзі *Acquis Communautaire* являє собою широко відомий звід законів, знайомих і зрозумілих інвесторам. Прийняття законів аналогічного характеру та відсутність дискримінації щодо держав - учасниць ОБСЄ, що не входять в ЄС, створює в інвесторів відчуття передбачуваності та обізнаності, а також сприяє формуванню позитивного інвестиційного настрою. Крім того, якщо інвестори вже вкладають кошти в країни з певною законодавчою і нормативною базою, для них набагато простіше та дешевше виходити на ринки, що регулюються такими ж чи подібними законами і нормами.

Ми вважаємо, що виконання наведеної вище рекомендації значно прискориться та буде більш ефективним за умови активного політичного діалогу з представниками приватного сектору, і, зокрема, з іноземними інвесторами. Такий діалог допомагає визначити пріоритетний порядок реформ, отримати реальне уявлення про хід їх здійснення та відповідно скоригувати та прискорити ці реформи. Крім того, ті іноземні інвестори, які вже здійснюють прямі інвестиції у країни з перехідною економікою, часто стають найкращими представниками таких країн та викликають найбільшу довіру у потенційних інвесторів.

2. Впровадити процедури та встановити терміни публічного обговорення проектів торговельного законодавства.

Уряд України може переглянути можливість встановлення 30-денного терміну для публічного обговорення проектів законів, що стосуються підприємництва, а також 90-денного терміну - для обговорення проектів, які можуть істотно вплинути на економічну та інвестиційну діяльність, з розміщенням тексту законопроектів на єдиній сторінці в мережі Інтернет та активним оповіщенням усіх зацікавлених та зареєстрованих сторін електронною поштою. Прийняті в терміновому порядку постанови та раптові розпорядження виконавчих органів несхвально сприймаються

інвесторами, якщо тільки вони не пов'язані з рішенням вузьких і добре відомих питань. Попереднє ознайомлення з законопроектом попереджає інвесторів і підприємців про те, що їм, можливо, доведеться підготуватися до зміни порядку ведення справ. Крім того, ті «коментарі», які надають підприємці, як правило, підвищують якість торговельного законодавства, у той час як встановлення зворотного зв'язку з бізнес-спільнотою часто покращує загальний бізнес-клімат.

3. Розробити календар нормотворчої діяльності. Зміст даної рекомендації полягає в тому, щоб зробити зміни законодавства передбачуваними. Наприклад, ставки оподаткування можна запланувати до перегляду один або два рази на рік у певні терміни. Це дасть компаніям можливість заздалегідь підготуватися до змін.

Всі вищеописані заходи передбачають публічне розкриття інформації та підзвітність – два ключових елементи транспарентності.

Дотримання принципів транспарентності дозволяє зацікавленим сторонам отримувати інформацію, яка може відіграти важливу роль у виявленні зловживань та захисту їх інтересів. Транспарентні системи передбачають чіткі процедури участі громадськості в прийнятті рішень та відкритість каналів зв'язку між зацікавленими сторонами та офіційними особами, а також забезпечують загальний доступ до широкого спектру інформації.

Ступінь прозорості інформації про те, яким чином діють норми та правила, що регулюють питання інвестицій, та яким чином вони можуть бути змінені, значною мірою визначає інвестиційні рішення вітчизняних та іноземних інвесторів. Прозорість та передбачуваність особливо важливі для іноземних інвесторів, які у себе на батьківщині можуть мати справу з абсолютно іншою нормативною базою, культурою ведення бізнесу та адміністративними структурами. Транспарентна та передбачувана нормативна база, що регулює інвестиції, допомагає компаніям більш обґрунтовано і своєчасно оцінити потенційні інвестиційні можливості, а це, в свою чергу, прискорює отримання віддачі від інвестицій.

Транспарентність відіграє особливо важливу роль для України, оскільки існуючий тут низький рівень інвестицій не дозволяє інвесторам ознайомитися з її "інвестиційною історією".

Провівши детальний аналіз досвіду країн з досягнення високого рівня транспарентності ми розробили декілька рекомендацій, які, на нашу думку, сприятимуть значному підвищенню рівня прозорості роботи уряду України:

1. Широке використання електронного державного управління. Повсюдне комплексне використання електронного державного управління розширює сферу розповсюдження інформації, скорочує можливості непрозорої практики, а також спрощує процес перевірки та аудиту діяльності. Технології електронного державного управління можуть виявитися корисними для оприлюднення законів та нормативних актів, а також при проведенні приватизації та державних тендерів.

Публікація торговельного законодавства та важливих судових рішень у мережі Інтернет державною та англійською мовами - це не тільки відмінний спосіб підвищення транспарентності, але і важлива складова частина розвитку діалогу з іноземними інвесторами.

2. Оприлюднення та обговорення рішень виконавчих органів, у тому числі за результатами державних тендерів, яке створює у бізнес-спільноті впевненість у тому, що уряд відповідає за свої рішення і готовий виносити їх на суд громадськості.

3. Підтримка незалежних засобів масової інформації та преси. Рівень транспарентності підвищується, якщо існує незалежна преса, яка має можливість проводити розслідування, а також обговорювати політику та дії уряду, не побоюючись наслідків. Урядам слід уникати тиску на засоби масової інформації та

нав'язування їм офіційної точки зору, використовуючи для цього економічні важелі або загрози позбавлення доступу до інформації.

4. Впровадження міжнародних стандартів бухгалтерського обліку. Використання міжнародною стандартів бухгалтерського обліку спрощує проведення фінансової експертизи підприємств та інвестиційних проектів. Іноземні компанії можуть краще оцінити фінансові звіти підприємств.

Однією з найбільш розповсюджених та серйозних проблем, що заважають організації сприятливого як для залучення ПІІ так і для ведення бізнесу в цілому інституціонального середовища в Україні, є корупція. Спочатку слід чітко визначити що ми розуміємо під цим поняттям. За нашою думкою корупція означає вимогу, пропозицію, надання або прийняття, прямо чи побічно, хабара або інших неправомірних переваг, чи їх обіцянку, які спотворюють належний порядок виконання своїх обов'язків одержувачем хабара або його поведінку.

Окрім морального осуду, репутаційних та кримінальних ризиків, які тягне за собою корупція, необхідність діяти в корупційному середовищі може, за оцінками, обійтися інвесторам у 4 відсотки від загальної суми їх витрат. Чотири відсотки - це досить суттєвий фактор, який може вплинути на вибір інвестором об'єкта своїх капіталовкладень.

Проаналізувавши досвід країн, що досягли успіхів у боротьбі з корупцією, ми дійшли висновку, що найбільш успішними антикорупційними методами є наступні:

1. Створення незалежного агентства або департаменту з боротьби з корупцією. Незалежний орган з боротьби з корупцією, наділений повноваженнями щодо порушення судового переслідування за корупційні злочини, значно підвищує можливості країн з протидії корупції.

2. Спрощення адміністративних процедур. Загальновідомо, що зайва бюрократизація являє собою живильне середовище для корупції. Як тільки з'являється можливість відхилення або уповільнення прийняття рішень за інвестиційними проектами, корупційна спокуса виникає і в бюрократа, і в інвестора. Зняття зайвих бюрократичних перепон скорочує можливості для прояву корупції.

3. Створення незалежної судової системи. У конституціях більшості країн СНД, у тому числі й України, закріплена незалежність судової системи. Однак, насправді в Україні судочинство навряд можна назвати незалежним, адже виконавчі органи влади домінують над судами. Створення незалежного, добре оплачуваного та кваліфікованого суддівського корпусу є ключовою умовою для забезпечення норми права.

4. Підвищення заробітної платні та професіоналізму державних службовців. Окрім суддів, досить високий рівень оплати праці повинен бути встановлений і для державних адміністративних службовців, щоб вони могли протистояти корупційним спокусам. Якщо держслужбовці не в змозі забезпечити собі гідний рівень існування, то це майже неминуче призводить до корупції. Якщо уряд хоче, щоб на нього працювали чесні, мотивовані та професійно підготовлені люди, він має бути готовим гідно оплачувати їх працю.

5. Закон про захист інформаторів. Свідки випадків корупції часто не вживають ніяких дій зі страху перед пониженням в посаді, звільненням з державної служби, політичними переслідуваннями тощо. Якщо свідок є державним службовцем, він повинен мати можливість звернення до таких органів, як управління

уповноваженого з прав людини, управління з боротьби з корупцією або головний контрольно-ревізійний орган країни.

6. Прийняття та забезпечення дотримання законів з боротьби з корупцією.

Слід зазначити, що окрім вищезгаданих факторів, які визначають інституціональне середовище в Україні, найбільш значний вплив має належне управління. Належне управління сьогодні визнане вирішальною умовою нормального функціонування ринків і, відповідно, формування привабливих умов для інвестицій та сталого розміщення інвестиційного капіталу. Адже влада, яку вважають корумпованою, нестабільною або некомпетентною, відлякує інвесторів.

Якщо уряд України прагне продемонструвати інвесторам високу якість державного управління, за нашою думкою, він може використати наступні методи:

1. Проведення приватизації та державних закупівель на прозорих і конкурентних умовах. Якщо іноземні інвестори не вірять у те, що вони можуть на справедливих умовах приймати участь в приватизації підприємств та конкурсах на отримання державних контрактів, вони тим більше не повірять, що до них будуть безпристрасні податкові органи, державні інспекції або судова система. Якщо забезпечено відкритий і конкурентний характер приватизації та державних закупівель з подальшим доведенням їх результатів до відома громадськості, для інвесторів це є сигналом того, що уряд прагне забезпечити найсприятливіші умови для конкуренції.

2. Своєчасне погашення державного боргу. Держави часто дозволяють собі затримувати виплати кредиторам. Хоча подібні дії і можуть допомогти уряду залагодити свої внутрішні фінансові проблеми, це поганий знак для інвесторів. Якщо уряд вчасно не розплачується за електроенергію, консультаційні послуги або інші продукти чи послуги, привабливість інвестицій в розвиток інфраструктури або в муніципальні облігації знижується.

3. Систематичне проведення консультацій з бізнес-спільнотою. Регулярний конструктивний діалог з бізнес-спільнотою може дати більше, ніж простий обмін інформацією. Виносячи законопроекти на обговорення, проводячи публічні слухання та тематичні форуми, а також створюючи ради за участю приватного сектору, уряд тим самим отримує безкоштовні консультації, удосконалює торговельно законодавство та знаходить більш широкую підтримку урядовим програмам.

4. Створення посади уповноваженого із захисту прав інвесторів. Інвестори, особливо іноземні, часто стикаються з труднощами, працюючи в умовах незнайомої культури та нормативної бази. Ці труднощі посилюються, коли інвестори мають справу з бюрократією або ведуть переговори з державними організаціями. Створення посади уповноваженого із захисту прав інвесторів може стати в цих умовах дуже корисним.

5. Підготовка щорічної доповіді про стан інвестиційного клімату. Щорічна доповідь про стан інвестиційного клімату дає уряду можливість відкрито проаналізувати хід роботи з поліпшення інвестиційного клімату та виявити ті сфери, які потребують подальшого удосконалення. Крім того, уряд може підвищити рівень прозорості та передбачуваності шляхом оприлюднення своїх планів роботи в сфері ділового та інвестиційного клімату на наступні періоди.

Ми маємо відмітити, що незважаючи на всі недоліки існуючого інституціонального середовища залучення ПІІ нашої держави, в деяких її регіонах, зокрема на Західній Україні, застосовуються сучасні підходи до сприяння інвестиціям.

Висновки. Таким чином, як бачимо стабільне інституціональне середовище є міцною основою для економічного розвитку, і зокрема для ПІІ. Його відсутність породжує ризики, які відштовхують інвесторів. Підсумовуючи вищезазначені заходи щодо вдосконалення інституціонального середовища, як ключового фактору формування стійкого інвестиційного клімату, ми вважаємо, що уряду України слід прийняти наступні заходи із забезпечення сприятливої політичної ситуації:

- зміцнення безпеки шляхом послідовної інтеграції у світову економіку, участі в різних формах міжнародного, регіонального та двостороннього співробітництва, проведення демократичних перетворень,

- забезпечення політичної стабільності, а також проведення в життя заходів зі зміцнення довіри та з ефективного попередження і подолання наслідків стихійних лих;

- підтримання стабільності законодавства шляхом запровадження прозорих процедур внесення змін до законодавства у планомірному порядку, а також ведення відкритого діалогу з діловими колами;

- забезпечення максимально можливого рівня прозорості шляхом розвитку електронного державного управління, публічного обговорення рішень адміністративних органів та розвитку вільних і незалежних засобів масової інформації;

- здійснення заходів з боротьби з корупцією шляхом впровадження кодексів поведінки, прийняття законів про захист інформаторів, забезпечення гідного рівня оплати праці державних службовців та створення органів з боротьби з корупцією;

- впровадження практики належного управління шляхом проведення чесних і конкурентних державних конкурсів та приватизацій, підтримки систематичного діалогу з приватним сектором та створення посади уповноваженого із захисту прав інвесторів.

Список використаних літературних джерел:

1. *Veblen T.* The Place of Science in Modern Civilisation and Other Essays. – N.-Y.: Huesch, 1919. – P. 239.

2. *Ходжсон Дж.* Экономическая теория и институты: Манифест современной институциональной экономической теории. – М., 2003. – С. 37.

3. *Douglass C.* North, Institutions, Institutional Change, and Economic Performance, Cambridge: Cambridge University Press, 1990. – p.7

4. *Уильямсон О. И.* Экономические институты капитализма. Фирмы, рынки, “отношенческая” контракция / Науч. ред. и вступ, статья В. С. Каткало. - Спб.: Лениздат; CEV Press, 1996. – 702 с. Запрос «institutional environment» на <http://dictionary.economicus.ru>

5. Інституційні засади формування економічної системи України: теорія і практика / За ред. проф. З. Ватаманюка. – Львів: «Новий Світ-2000», 2005. – С. 26. ISBN 966-7827-69-0

6. *Гайдай Т.В.* Институтция как инструмент институционального экономического анализа / Экономическая теория (Украина). 2006. № 2. С. 54

7. *Склярук Т.* Дослідження інституціонального середовища, яке впливає на формування трансакційних витрат підприємства / Т. Склярук // [Електронний ресурс]. — Режим доступа: http://www.nbuv.gov.ua/portal/chem_bid /nvnltu/19_9 /222_Skliaruk_19_9.pdf.

8. *Ткач А.А.* Институциональна економіка. Нова институциональна економічна теорія : навч. посіб. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 304 с.

9. The World Economic Forum, The Global Competitiveness Report 2011-2012 // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GCR_Report_2011-12.pdf
10. The World Bank, Doing Business 2012. Doing Business in a More Transparent World // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org/reports/global-reports/doing-business-2012>
11. Forbes, The World's Worst Economies 2011 // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.forbes.com/sites/danielfisher/2011/07/05/the-worlds-worst-economies/>
12. Ernst&Young, European Fraud Survey 2011 // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ey.com/GL/en/Services/Assurance/Fraud-Investigation-Dispute-Services/European-fraud-survey-2011--recovery--regulation-and-integrity>
13. The International Institute for Management Development, Index of the Most Competitive Countries // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.imd.org/research/publications/wcy/index.cfm>
14. International Living, The World's Best Quality of Life 2011 // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://internationalliving.com/2010/12/quality-of-life-2011/>
15. Stockholm International Peace Research Institute, The Global Peace Index 2011 // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.sipri.org/yearbook/2011/02/02B
16. Reporters Without Borders, Press Freedom Index 2011-2012// [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://en.rsf.org/press-freedom-index-2011-2012,1043.html>
17. Transparency International, Corruption Perceptions Index 2011 // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://cpi.transparency.org/cpi2011/results/>
18. Heritage Foundation & Wall Street Journal, The Index of Economic Freedom // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.heritage.org/index/Ranking>

СИМОНОВА М.В. – викладач Економіко-правничого коледжу Запорізького національного університету.

Стаття надійшла до редакції 19.07.2012 р.